

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Калина Бахнева Бахнева, преподавател в Катедрата по славянски литератури, СУ „Св. Климент Охридски”,

Определена съм за член на научното жури за участие в процедура по заемане на академичната длъжност „професор”, обявена в „Държавен вестник”, бр. 31 от 12.4.2019 г. в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (научна специалност Славянски литератури).

Кандидат: доц. д.ф.н. Жоржета Петрова Чолакова, ръководител на Катедра „Славистика” към Филологическия факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”.

1. Общо представяне на процедурата и кандидата.

Представеният от доц. д.ф.н. Жоржета Петрова Чолакова комплект от материали на хартиен носител и в електронен вид е в съответствие със Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и с чл.76 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ.

Предоставените научни публикации и документи съставят формалната страна на процедурата. Както знаем обаче заемането на академичната длъжност „професор” предполага научен авторитет в нашите и международните академични среди, оригинално творческо присъствие сред университетската общност, преподавателски дар, способност за създаване на изследователска школа и поколения от последователи и духовни съмишленици – все качества, които доц. д.ф.н. Жоржета Петрова Чолакова притежава. Колегата от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” отдавна е изпълнила изискванията за заемане на въпросната длъжност. Единствено максималистичната изследователска нагласа, научната прецизност, широкоспектърните интелектуални занимания (включващи постиженията на кандидатката в преводното изкуство), както дългогодишната административна натовареност и редакторско-издателската дейност на доцент Чолакова я отдалечаваха от пристъпването към професура.

Редуцирам изреждането на основните етапи от творческата биография на авторката на забележителните изследвания върху Карел Хинек Маха, защото при Жоржета Чолакова, учен с несъмнен научен авторитет в чужбина и България, то не е необходимо. От години наред името на Жоржета Чолакова е емблема на най-добрите

научни завоевания на Пловдивския университет, символ на силното развитие на родната славистика и нейния чуждестранен престиж.

2. Актуалност на тематиката

Само преди една година доц. Чолакова успешно защити „големия” си докторат *Митопоетичен генезис, художествена еволюция и контекстуализация на езерото в Чешкия романтизъм*. След този монументален труд, в който авторката изследваше художествения развой и контекстуализациите на езерния образ в поемата *Май* на Маха от перспективата на философските и естетическите преобразования на езерото от Античността до Западноевропейския и Славянския романтизъм, и след книгата на известната славистка *Карел Хинек Маха, или Гласът на падналата арфа* (1993), съдържаща великолепия превод и задълбочения анализ на романтичката поема, както и след участието на бохемистката в тома „Избрано” на Маха (2018), където прави втори преводен вариант на *Май* и включва около 30 непревеждани стихотворения, темата за поетическото наследство на най-големия чешки представител на Романтизма изглежда сякаш изчерпана. Жоржета Чолакова притежава обаче огромен творчески потенциал, който ѝ позволява да продължи осмислянето на една от основните литературни зони на научните ѝ интереси. В монографията *Поетика на меланхолията. Карел Хинек Маха* (2019) тя разглежда спецификата на Маховата меланхолия, разбрана включително като „собствена поетическа идентичност”, която трансформира „емоционалното страдание в метапространство на онтологичното познание за света” (с. 301).

Книгата представя нов – с оглед на българската и чуждата литературоведска мисъл – проучвателен ракурс към художествения свят на най-значимия поет на Чешкия романтизъм. Съвременността на проблематизирания въпрос е несъмнена – като проява на „менталната алиенация” меланхолията е извечен болестен (клиничен) казус, поновому осмислян от модерната психиатрия в началото на XIX в., но и културологичен проблем, идея на философското и естетическото съзнание от Античността до наши дни. Превръщането на меланхолията от диагноза в етос, съсредоточаващо вниманието на изследователката, е процес, без който разбирането на Модерността и днешната (пост)модерна култура е невъзможно.

Определянето на актуалността на подетата тема е немислимо без начина на нейното анализиране и концептуализиране. Херменевтичният прочит, който Ж. Чолакова прави на специфичните прояви на меланхоличното при К. Х. Маха, за пореден път доказва дарбата ѝ да изследва, онагледявайки представата, че същностната херменевтиката

обединява методологическите начала на отделните теории на литературата през XX век, но тя е много повече умение, способност, отколкото теория и метод.

Не по-малко важни с оглед на развитието на съвременната славистика, теория на литературата и история на културните идеи са тематично свързаните с монографичния труд изследвания, които Жоржета Чолакова публикува в специализирани периодични издания и научни сборници и с които участва в конкурса. Това са двете статии, посветени на тълкуването като философия на живота меланхолично начало у големия поет на XX век и Нобелов лауреат, Ярослав Сайферт: *Ярослав Сайферт, или за поетиката на меланхолията* (2013) и *Melancholické reflexe války v poezji Jaroslava Seiferta* (2015), проучването *Романтичeskата меланхолия versus античната „черна жлъчка“* (*Наблюдения върху поетиката на К. Х. Маха*) (2017), което наред върху споменатото по повод на монографията романтическо преображение на меланхолията от клинично явление във философска категория, акцентира върху амбивалентния характер на разисквания феномен. Тук заслужава да отбележим и студията *Религиозната меланхолия. Етиологични ракурси* (2019), отразяваща кризата на сакралното съзнание през отделните културни епохи – от Античността до Барока.

Чешката барокова литература привлича вниманието на изследователката и в статията *Чешкият литературен барок пред идеологемата „нищо жив тик, нищо мъртъв там“* (2005), разискваща художествената интерпретация на националното и екзистенциалното страдание при най-големите поети от XVII век. Познанията на Жоржета Чолакова на литературните периоди, предшествващи и следхождащи европейския и Чешкия романтизъм са изключителни. За изследователката Барокът не е културна формация „затворена“ единствено в седемнайсетото столетие. В докторския ѝ труд западноевропейското и чешкото бароково конципиране на езерото води към романтическото му осмисляне и към функционирането му като структуросемантичен център в творчеството на Маха. В професорската монография европейската и чешката барокова традиция формират автора на *Май* като поет на меланхоличното, което игнорира верската утеха, но съдържа характерната за културната идея „меланхолия“ страдалческо преживяване на света.

Романтизмът е изследователски център, но не е хронологически финалната епоха, която интересува доцент Чолакова. Начинът на обобщаване на романтическото съзнание, основан на схващането му като динамична величина, обоснована не само от традицията, но и отворена към философските и естетическите преобразования на

следходните културни епохи, към модерния / съвременния митопоезизъм, отвеждат славистката към анализа на Чешкия модернизъм / неоромантизъм (напр. статията за онтологичния образ на смъртта в поетиката на Отокар Бржезина, 2013) и иновативното проучване на художествените направления от междувоенното двадесетилетие. Научните постижения на Жоржета Чолакова в областта на Чешкия и европейския авангардизъм са забележителни. Авангардните открития в Европа и славянските страни оформят втората, наред с Романтизма, успешно проучвана литературна / културна сфера, обобщенията на която „конкурират” с постигнатото в изследванията за Маха. В света на авангардната модерност доц. Чолакова е също толкова голям специалист, колкото и в Романтизма. Текстовете, които кандидатката подбира за конкурса, са репрезентативни за интересите ѝ върху развитието на чешкото и славянското литературно съзнание в периода между двете световни войни. Публикуваните на френски, немски, чешки и български студии и статии, посветени на естетиката на примитива, поетиката на сюрреализма и генезиса на балканския авангардизъм, открояват спецификата на този етап от модерността при славяните, откриват доминиращите направления и ключовите образи на авангардното въображение във всяка национална славянска литература, търсят западноевропейските културни рефлексии в развитието ѝ и новаторското художественото преобразяване на универсалните философски и художествени категории на междувоенните естетически концепти. Пример за интересно тълкуване на българската рецепция на авангардното изкуство в Европа и културната идентичност е статията, проблематизираща творчеството на художниците Жюл Паскен и Жорж Папазов, която диалогизира с лично за мен едно от най-оригиналните изследвания на Жоржета Чолакова на българската рецепционна следа на сюрреализма. Мисля за невключения в конкурсните публикации текст шедевър от 2002 г. „*Българското дете*” на *Салвадор Дали*”.

Отделен тематичен кръг очертават двете публикации, свързани с преобразуването на митичната релация Орфей – Евридика в книгата *Нощ с Хамлет* на Владимир Холан и с художествените метаморфози на Орфей в чешката поезия – от Възраждането до XX век. Осмисляйки ролята на поетическото слово и характерното за Орфеевия мит отношение любов – смърт, едновременно с това, издадените през 2009 и 2010 г. статии са своеобразен подстъп към голямата тема на доцент Чолакова – меланхолията. Както знаем, Хамлет, чийто образ актуализира книгата на Холан, съдържаща разисквания от авторката диалог между Орфей и Евридика, е персонифициран символ на меланхолията, а невъзможната любов между митичния поет и възлюбената му – проява на идеалната

любов, ситуирана в друг свят, който подобно на меланхоличното обединява желано и невъзможно.

3. Познаване на проблема

В монографията Жоржета Чолакова показва завидни познания в областта на теорията на меланхолията и нейните културни трансформации. Това позволява на авторката да диалогизира с утвърдени теоретици на меланхоличното и да оформи свои концепции за неговите прояви както в античната и западноевропейската литература, така и в чешкото литературно развитие. Друг показател за овладяността на проблематизираната материя е пространната библиография, която, както винаги, доц. Чолакова е оформила четливо и съгласно изискванията за подредба на този ред текстове.

Другите предложени за конкурса публикации, на които се спирам по-горе, затвърждават мнението за кандидатката като забележителен специалист не само в областта на литературната бохемистика и славистика, но и на европейските литератури – от Античността до наши дни. Отделно внимание заслужава великолепната теоретична – философска и естетическа – подготвеност на Жоржета Чолакова, която я превръща в теоретик на литературата и културата от най-висок научен ранг.

4. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Професорската книга на доц. Чолакова е първото българско изследване на меланхолията – осмисляна като болестен проблем и културен казус. Разглеждането от перспективата на меланхоличното творчество на Маха е съпроводено с проучването на огромен масив от философски, теологични, изобразителни и поетически текстове, които чертаят историята на меланхолията като идея на културата, екзистенциална нагласа и творчески светоглед. Така научният труд е първата задълбочена иновативна интерпретация на творческото наследство на чешкия романтик от гледище на меланхоличното, но и методологически образцово научно съчинение, посочващо успешните интелектуални пътища за постигането на разнородните исторически и дисциплинарни смисли на анализирания категория. Нещо повече, монографията на Жоржета Чолакова е пример за изследване, представящо принципните подходи към даден разискван литературен / културен феномен, разглеждан като единство от всеобщо и своеобразно, утвърдено и новаторско. Начините, по които авторката в диахронен и синхронен план, на фона на европейската и чешката научна мисъл и в контекста на традиционното и актуалното за времето на Маха чуждо и родно художествено съзнание разисква спецификата на меланхолията при чешкия романтик, припомнят Бахтиновото хетерогласие, което професор Влад Годжич трансформира в изследователската фигура

„node”. Това е възелът, който среща и разминава, сплита и разплита множество културни представи и литературни образи, хронотопни маркери, индивидуални и поколенчески биографи. Ако споменем единствено някои от оригинално тълкуваните възлови срещи на представителите на европейската с чешката литературна среда и конкретно с творчеството на Маха, които откриват перспектива към античното поетическо и митическо наследство, то със сигурност би трябвало да отбележим образа на Маховия лотос / лилията, отвеждащ към *Метаморфозите* на Овидий и рецепцията им сред чешките протестантски среди, фигурата на Вилем от *Май* като нечужда на Шилерово-Гьотево-Еврипидовата трагедийна традиция и на Орестовото проклятие, пресъздадено в трагедиите на старогръцкия автор, идентифицирането на главния герой със „страшен горски цар” – персонаж, активиран в (пред)романтичката поезията (Хердер и Ербен), асоцииращ се включително със „зловещите образи” на *Rex Nemorensis*, жреца на Диана, и на Краля на елфите в нордическата традиция, но чрез езерото Неми свързан и с мита за Иполит (сина на Тезей и Антиопа, представен в Овидиевите *Метаморфози*) и Златната клонка.

Успешното откриване на архетипната структура на Маховата образност, преплитаща митологично, фолклорно, *sensu stricto* литературно и очертаваща същността на меланхолията при този поет, се проявява и в осмисленото участие на алегорията от *Роман на Розата* на Гийом дьо Лорис в поетическия език на Маха и анализирания образ на Градината като симптоматичен за съмнителната връзка между средновековната куртоазна лирика и поетическия свят на чешкия романтик и за отликата между чешката куртоазна култура и Маховата поезия.

Примерите за успореден прочит на утвърдени имена на световната литература и Маха, който разкрива трансхудожествени релации, недетерминирани от историческата синхронност, могат да бъдат продължени. Те обхващат изводите относно философското и поетическото съзвучие между Маха и Вийон, иновативното ренесансово живописно обобщение на меланхолията (Албрехт Дюрер), рефлектиращо включително в езика на лицето и тялото на Маховите персонажи. Към запомнящите се части в книгата на доц. Чолакова принадлежат: пространната глава, посветена на *Сакралното лице на меланхолията*, анализът на диалога между Карел Хинек Маха и Фридрих Бридел, разгледаната рецепция в творчеството на автора на *Май* на обединяващите ренесансово и бароково начало двама герои на Милтън – Мислителя и Веселия –, новаторски осмислената триада Поуп – Юнгман – Маха, проучването на смъртта като obsesivna

доминанта на меланхолията... Обобщавайки ценното в монографията на кандидатката за длъжността „професор”, бихме могли да се позовем на осмисленото във всяка глава от изследването.

Доцент Жоржета Чолакова демонстрира завидна, почти енциклопедична философска, изкуствоведческа и литературоведска култура, която ѝ позволява да създаде същински креативен труд, заслужаващ да бъде преведен не само на чешки език и така да стане достояние на чуждата читателска аудитория от специалисти и любители на хуманитарното знание.

Единственият ми въпрос се отнася до отсъствието от научното ползрение на авторката на известната книга на Марек Биенчик *Меланхолия. За тези, които никога няма да намерят загубата*. Припомнянето е абстрахирано от полонистичните ми пристрастия, а е продиктувано от стойността на изследването на полския автор.

С оглед на изложеното в рецензията, към което би трябвало да добавим участието на доц. д.ф.н. Жоржета Чолакова в редица международни и наши проекти, както и вече споменатия ѝ авторитет на великолепен преподавател, предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната длъжност „професор” на достойната кандидатка в конкурса.

Проф. д ф. н. Калина Бахнева

06.09.2019 г.